

ГЛАВА 1

Истинската история изобщо не е толкова хубава, колкото тази, която са ви разказвали. В истинската история мелничарската дъщеря със златната коса иска да хване някой благородник, принц, богаташки син, затова отива при лихваря, взема заем за пръстен и огърлица и се издокарва за празника. И тя е доста красива, затова съответният благородник, принц или богаташки син я забелязва и танцува с нея, и когато танците свършат, я хвърля на сеното в тихата плевня, а после се прибира вкъщи и се жени за богатата жена, която семейството му му е избрало. Тогава измамената мелничарска дъщеря разказва на всички, че лихварят е слуга на дявола и селото го прогонва, а може би дори го убива с камъни, така че тя успява да запази накитите за зестра и ковачът се оженва за нея преди онова първородно дете да се появи на бял свят малко преждевременно.

Защото за това става дума в историята: да се измъкнеш и да не си платиш дълговете. Не така я разказват, но аз знам. Баща ми беше лихвар.

Той не беше добър в работата си. Ако някой не му плащаше навреме, не му казваше нищо. Едва когато долапите ни съвсем се изпразнеха и обувките ни толкова се скъсаха, че падаха от краката ни, майка ми тихо му говореше късно вечер, след като си бях легнала и той отиваше измъчено да почука на няколко врати и да иска каквото му дължаха, а искането звучеше като извинение. А ако имахме пари вкъщи и някой му поискаше заем, той беше неспособен да откаже, дори и когато нямаше достатъчно за нас. И така всички пари, повечето от които бяха от зестрата

на майка ми, се намираха в чуждите къщи. И на всички това им харесваше, макар и да знаеха, че би трябвало да се срамуват от себе си, затова често разказваха историята, особено когато бях наблизно.

Бащата на майка ми също беше лихвар, но той беше много добър лихвар. Живееше във Висня, на четиридесет мили от нас по стария неравен търговски път, който като въже с малки мръсни възли минаваше от село до село. Мама често ме водеше на гости, винаги когато можеше да събере малко дребни пари, за да плати на някой търговец да ни вземе отзад на каруцата или шейната си, с пет-шест спирки по пътя. Понякога за миг виждахме другия път през дърветата, пътя на Стàрик, който блестеше като повърхността на реката през зимата, когато вятърът е отвял снега.

– Не гледай натам, Мирием – казваше майка ми, но аз винаги поглеждах с надежда, че ще го видя по-добре, защото който караше колата винаги пришпорваше конете, докато пътят изчезнеше от погледа ни.

Веднъж, когато някой се беше отклонил от пътя, чухме звън на копита зад гърба си, сякаш се трошеше лед. Коларят бързо вкара конете зад едно дърво и всички се сгушихме между чувалите, а майка ми покри главата ми с ръка, за да не се изкушавам да погледна. Те минаха покрай нас без да спрат. Колата беше на дребен търговец, беден и незначителен, а рицарите на Старик спираха само за злато. Копитата прозвънтяха покрай нас и остър като нож вятър ни прониза, а когато се изправих, краят на тънката ми плитка и ръкавите на майка ми, където покриваше главата ми, побеляха от скреж. После скрежът бързо се стопи и изчезна.

– Е, достатъчно си починахме, струва ми се – каза коларят на майка ми, сякаш не си спомняше защо сме спрели.

– Да – отговори майка ми и кимна, сякаш и тя не си спомняше, а коларят се качи обратно на капрата, подкара конете и потеглихме. Бях достатъчно малка, за да не си спомням много от случката по-късно, и не достатъчно голяма, за да се интересувам от Старик повече, отколкото ме интересуваха обикновеният хапещ студ, проникващ през дрехите ми, и свитият ми стомах.

Не исках да кажа нещо, което да предизвика повторното спиране на колата, защото няхах търпение да стигнем до града и къщата на дядо ми.

При баба ми винаги ме чакаше нова рокля – проста, сивокафява, но топла и добре скроена, и всяка зима чифт нови кожени обувки, които не ми убиваха и не бяха грубо съшити по ръбовете. Тя ме тъпчеше до преяждане по три пъти на ден, а вечерта преди да си тръгнем правеше сметанов сладкиш, изпечен до златисто отвън, дебел, бял и ронлив отвътре, който украсяваше с фигури от сладки златни стафиди. След като бавно и с наслада изядях огромното парче, ме слагаха да спя на горния етаж в голямата, удобна стая, която е била спалня на майка ми и сестрите ѝ като момичета. Майка ми сядаше до майка си пред камината и слагаше глава на рамото ѝ. Те не говореха, но когато станах по-голяма и не заспивах веднага, виждах на светлината на огъня, че по лицата им се стичаха сълзи.

Можехме да останем. В къщата на дядо ми имаше място и ни приемаха с радост. Но винаги се прибирахме вкъщи, защото обичахме баща ми. Ужасно не го биваше с парите, но иначе беше безкрайно мил и нежен човек и се опитваше да компенсира недостатъците си: прекарваше по цели дни в студената гора, където ловуваше и събираше дърва, а когато беше вкъщи, се чудеше с какво да помогне на майка ми. В нашата къща нямаше женска работа, а когато не ни стигаше яденето, той прехвърляше от своята чиния на другите. Вечер, когато сядаше до камината, ръцете му винаги бяха заети с нещо, изработваше някаква нова играчка за мен или нещо за майка ми, украсение на стол или дървена лъжица.

Но зимата винаги беше дълга и люта и откакто се помнех, всяка година ставаше все по-сурова. Нашето градче не беше оградено със стена и беше почти безименно; някои го наричаха Пакел, защото беше близо до пътя, а онези, които не харесваха това име, защото им напомняше, че е близо до пътя на Старик, се ядосаха и им отговаряха, че името му е Павис, защото е близо до реката, но никой не беше сметнал за нужно да го постави на картата,

затова въпросът оставаше нерешен. В разговорите помежду си го наричахме „града“. Беше удобен за пътниците, защото се намираше по средата между Висня и Минаск и една малка река, която течеше от изток на запад, пресичаше пътя. Много фермери пренасяха стоката си с лодки, затова нашият пазарен ден беше оживен. Но с това значението ни се изчерпваше. Никой владетел не се интересуваеше особено от нас, а царят в Корон – никак. Ако ме бяхте попитали за кого работеше бирникът, нямаше да мога да ви отговоря, докато при едно гостуване в къщата на дядо ми случайно не научих, че херцогът на Висня е недоволен, че приходите от нашия град от година на година намаляват. Студът беше започнал да нахлува от горите все по-рано и по-рано и реколтата ставаше все по-лоша.

В годината, когато навърших шестнайсет, Старик дойдоха през последната седмица на есента, когато късният ечемик още не беше прибран от полето. От време на време Старик предприемаха своите набези за злато; хората разказваха различни истории за мигновената им поява и мъртвците, които оставяха след себе си. Но през последните седем години зимите ставаха все по-тежки и те ставаха все по-алчни. Още не бяха опаднали листата от дърветата, когато те се отклониха от своя път, навлязоха в нашия и отидоха на петнайсетина километра от нашето село до един богат манастир, където убиха десет монаси и задигнаха златните свещници, златните чаши, всички икони със злато по тях и отнесоха това златно съкровище в царството си, което вероятно се намираше някъде в края на техния път.

През нощта на нападението земята замръзна и оттогава всеки ден от гората постоянно духаше остър вятър, който носеше яростни снежни вихрушки. Нашата малка къща се намираше в самия край на града, отдалечена от другите къщи, и наоколо нямаше стени, които да отнемат от силата на вятъра, а ние ставахме все по-слаби, по-гладни и все повече треперехме от студ. Баща ми продължаваше да си намира извинения, за да не върши работата, която ненавиждаше. Но дори и когато майка ми го принуди да отиде да си иска парите, той се върна само с няколко дребни монети.

– Зимата е много лоша. Тежка е за всички – каза той, за да оправдае длъжниците, когато според мен те дори не си бяха направили труда да му се извинят.

На следващия ден минах през града, за да занеса един хляб на пекаря и чух някои жени, които ни дължаха пари, да разказват какви угощения ще приготвят за празниците, какви сладкиши ще купят от пазара. Наближаваше средата на зимата. Те всички искаха да сложат нещо хубаво на масата; нещо специално за празника, техния празник.

Затова бяха отпратили баща ми с празни ръце, а къщите им светеха и през вратите им се процеждаше ухание на печено месо, докато аз бавно вървах към пекаря, за да му дам един протрит грош за почернелия хляб, съвсем не този, който бях омесила и занесла. Той беше дал хубавия хляб на някой от другите си клиенти и запазил изгорелия за нас. Вкъщи майка ми готвеше рядка зелева супа и се мъчеше да събере използвано готварско олио, за да запали лампата трета поредна вечер: дълбок мраз беше появил от гората и проникваше през процеците и стрехите на нашата порутена къща. Лампата горя само няколко минути, после силен полъх отвън я загаси.

– Е, може би това означава, че е време да си лягаме – каза баща ми, вместо да се опита да я запали отново, защото вече няхмахме олио.

На осмия ден майка ми беше толкова изнемощяла от кашляне, че не можеше да стане от леглото.

– Скоро ще се оправи – каза баща ми, но не смееше да ме погледне в очите. – Студът скоро ще свърши. И без това вече много дълго продължи.

Той дялкаше свещи от дърво, тесни пръчици, с които да си светим, защото предишната вечер бяхме свършили олиото. Нямахме да има чудотворна светлина в къщата.

Той излезе навън да порови за малко дървесина под снега. Запасите ни от дърво за горене също бяха намалели.

– Мирием – извика ме майка ми, след като той излезе. Занесох ѝ чаша слаб чай с остатъците от мед – всичко, което имах, за

да успокоя кашлицата ѝ. Тя отпи една глътка, отпусна глава на възглавницата и каза: – Когато зимата отmine, искам да отидеш в дома на баща ми. Той ще те заведе в дома на баща ми.

При последния ни престой в къщата на дядо ми една вечер сестрите на майка ми дойдоха на вечеря с мъжете и децата си. Те бяха облечени с дебели вълнени рокли, оставиха на закачалката в антрето кожени пелерини, а по ръцете им имаше златни пръстени и гривни. Всички се смееха и пееха, стаята беше топла, макар че беше зима. Ядохме пресен хляб, печено пиле и гореща супа с подправки и сол, от която към лицето ми се издигаше пара. Когато майка ми заговори, от думите ѝ вдъхнах цялата топлина на онзи спомен и закопнях за топлината, като стисках до болка студените си ръце. Представих си как ще отида там, а ще оставя баща си сам и златото на майка си завинаги в къщите на съседите.

Силно стиснах устни, после я целунах по челото и ѝ казах да си почива. Когато тя неспокойно заспа, отидох до огнището, където в една кутия баща ми държеше голямата счетоводна книга. Извадих я, взех старата му перодръжка от поставката ѝ, смесих мастило от пепелта в огнището и направих списък. Дъщерята на лихваря, дори и на некадърния лихвар, разбира от сметки. Писах и смятах, писах и смятах, лихви и време, накъсано от спорадичните, пръснати тук-там плащания. Баща ми добросъвестно беше вписвал всички заеми, толкова коректно, колкото никой не беше към него. Когато завърших списъка, извадих всички плетива от торбата си, наметнах се с един шал и излязох навън в студеното утро.

Минах по всички къщи, където ни дължаха пари, чуках на вратите им. Беше рано, много рано, още не се беше съмнало съвсем. Кашлицата на майка ми ни беше събудила през нощта. И мъжете отваряха вратите и ме гледаха изненадано, а аз ги поглеждах в очите, студено и твърдо.

– Идвам да си уредим сметките.

Те се опитваха да ме изгонят, разбира се; някои дори ми се изсмяха. Олег, коларят с големите ръце, ги стисна в юмруци, сложи

ги на кръста си, докато малката му женичка с лице на гризач се беше свила до огнището и оттам ми хвърляше уплашени погледи. Кайус беше взел заем от две жълтици в годината преди да се родя и добре продаваше крупник, който вареше в големи медни чайници, купени с парите от заема, ми се усмихна и ме покани да вляза вътре и да изпия едно топло питие. Аз отказах. Не исках влизам и да се топля. Стоях на прага на къщите им със списъка и им казвах колко пари са взели, колко малко са изплатили и колко лихви дължат.

Те мърмореха и спореха, а някои дори крещяха. През целия ми живот никой не ми беше крещял: нито майка ми с нейния нежен глас, нито милият ми баща. Аз обаче открих вътре в себе си нещо горчиво, нещо, което зимата беше вкарала в сърцето ми: звукът от кашлицата на майка ми и споменът за приказката, която хората толкова често разказваха на селския площад – приказката за момичето, което станало кралица с чуждо злато и никога не върнало дълга си. Стоях на прага на къщите им и не помръдвах. Числата ми бяха точни и те го знаеха, а когато свършиха с крещенето, ги питах:

– Имате ли парите?

Те възприемаха това като възможност за измъкване и отговаряха, не, не, разбира се, че нямаха такава сума.

– Тогава ми платете малко сега и пак следващата седмица, докато изчистите дълга си – казвах им аз. – И ще плащате лихва върху онова, което не сте изплатили, ако не искате да помоля дядо ми да ви даде под съд.

Те не пътуваха много. Знаеха, че бащата на майка ми е богат, че живее в голяма къща във Висня и дава заеми на рицари и дори, както твърдеше мълвата, на един владетел. Затова с неудоволствие ми даваха по малко; само няколко гроша от някои къщи, но всички даваха нещо. Приемах и да ми плащат в стока: дванайсет метра плътен червен вълнен плат, шише олио, две дузини високи свещи от бял восък, нов кухненски нож от ковача. Оценявах стоката справедливо – давах им цената, която те биха поискали от някого, а не която аз плащам на пазара – записвах числата пред

тях и им казвах, че ще дойда пак през следващата седмица.

На път за къщи спрях при Людмила. Тя не дължеше пари на никого, а по-скоро сама би могла да дава заеми, но не можеше да взима лихва, пък и никой в града не беше толкова глупав, че да взима пари от някой друг, освен баща ми, който им позволяваше да плащат когато си искат или изобщо да не плащат. Людмила отвори вратата с изкуствената си усмивка: приемаше пътници да пренощуват в къщата ѝ. Усмивката ѝ изчезна, когато ме видя.

– Какво има? – попита грубо тя. Предполажи, че съм отишла да прося.

– Майка ми е болна, госпожо – казах учтиво аз, за да продължа малко по-дълго заблуждението ѝ, така че да изпита облекчение, когато кажа: – Идвам да купя малко супа. Колко струва супата?

Попитах я за цените на яйцата и на хляба, за да изглежда, че се опитвам да вмести всичко в скромните си финанси, и тъй като не беше свикнала на друго, тя рязко ми каза истинските цени, без да ги умножи по две. После се ядоса, когато преброих шест гроша за гърне със супа и половин пиле вътре, три пресни яйца, един мек хляб и купичка мед, покрита със салфетка. Даде ми ги с неудоволствие, а аз ги отнесох по дългия път към къщи.

Баща ми се беше прибрал преди мен. Слагаше дърва в огъня и ме погледна притеснено, когато влязох с пълни ръце. Втренчи очи в храната и червената вълна. Аз оставих товара си и пуснах грошовете и една сребърна монета от петдесет гроша в стъклената купа до огнището, където бяха останали само две-три монети, а после тръгнах да се погрижа за майка си.

След този случай станах лихварят на селото. Бях добър лихвар, а много хора ни дължаха пари. Доста скоро сламата на пода беше заменена с дървени дъски, пролуките в огнището бяха замазани с добра глина, сламеният покрив беше подновен, а майка ми имаше кожена пелерина, с която да се завива докато спи, или да се облича, за да не ѝ е студено на гърдите. Всичко това не ѝ